

บทที่ 8

การศึกษาเพื่อการพัฒนาชีวิต สังคม และวัฒนธรรม ในรูปของการส่งเสริมงานสหกรณ์

1. บทนำ

ชีวิตอุบัติขึ้นอยู่ในสังคม ถูกสังคมหล่อหลอมบุคลิกภาพและกำหนดบทบาท แต่ในบางบทบาทและบางกาลเทศะ ชีวิตที่อยู่ในกรอบของสังคมก็ปรับเปลี่ยนสังคมให้สอดคล้องกับทัศนะและความปรารถนาของชีวิต เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างชีวิตกับสังคม

สังคม อุบัติขึ้นอยู่ในธรรมชาติที่เป็นสิ่งแวดล้อม บางสังคมปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม บางสังคมปรับสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับตัวเอง และบางสังคมก็ปรับทั้งตัวเองและสิ่งแวดล้อมให้เข้าหาจุดแห่งความพอดีหรือความสมดุลระหว่างสังคมกับสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ

จากการสังเกตพิจารณาวิถีของคนและสังคม เราจะพบว่าการเปลี่ยนแปลง ความขัดแย้งสับสนวุ่นวาย การเรียน กฎธรรมชาติ การปรับตัว และความสมดุล เป็นวงจรแห่งวิวัฒนาการของชีวิตและสังคม จากความโง่ไปสู่ความฉลาด และจากความล้าหลังไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง

วิถีของชีวิตและสังคมอเมริกันเริ่มต้นด้วยการเปลี่ยนแปลง โยกย้ายภูมิลำเนาจากโลกเก่าไปสู่โลกใหม่และต้องเผชิญกับความขัดแย้งสับสนวุ่นวายในยุคแรกของการพัฒนา ต่อมาจึงเกิดการเรียนรู้กฎธรรมชาติของชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยระบบการศึกษาที่ก้าวหน้า และการผสมผสานทางวัฒนธรรมของผู้ที่มาจากแสวงหาชีวิตที่ดีกว่าในโลกใหม่ จึงก่อให้เกิดการปรับตัวของบุคคล ระบบ และสิ่งแวดล้อมให้ผสมผสานกลมกลืนซึ่งกันและกันจนบรรลุความสมดุล ในลักษณะของประเทศสาธารณรัฐที่มีเสถียรภาพ และเจริญรุ่งเรืองมากที่สุดประเทศหนึ่งในโลก

แต่ในปัจจุบัน ชีวิตและสังคมอเมริกันกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในระลอกใหม่ อันสืบเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ล้ำหน้าความเจริญงอกงามทางสังคมและจิตใจ มีผลให้ชีวิตและสังคมอเมริกันในยุคปัจจุบันเริ่มประสบกับปัญหา

ความขัดแย้งลัทธิสัจนิยมมากขึ้นตามลำดับ ถ้าหากชีวิตและสังคมอเมริกันไม่เกิดการเรียนรู้
 ภูมิธรรมชาติดีเกี่ยวกับจิตใจและสังคม เพื่อปรับตัวไปสู่ความสมดุลย์ในระดับที่สูงขึ้น ชีวิตและ
 สังคมอเมริกันในอนาคตก็อาจจะประสบกับปัญหาที่ยากต่อการแก้ไข

สำหรับชีวิตและสังคมไทยก็เช่นเดียวกัน เราเคยมีชีวิตและสังคมที่สมดุลย์ระหว่างความ
 เจริญทางจิตใจ ทางสังคม และทางวัตถุ มาในอดีต

ในทางจิตใจ ชีวิตไทยเริ่มต้นวันใหม่ด้วยการทำบุญตักบาตรในตอนเช้า และจบวันลง
 ด้วยการสวดมนต์ไหว้พระก่อนนอน

ในทางสังคม ชาวไทยอยู่ร่วมกันในสังคมฉันทาติพี่น้องในครอบครัวใหญ่ คนไทยเมื่อ
 พบปะกันในสังคม จะทักทายกันด้วยสรรพนามแห่งเครือญาติ เช่น เรียกบุคคลที่เราพบว่า
 พี่-น้อง, ลุง-ป้า, หรือ หน้า-อา ตามวัยของผู้ที่เราได้พบปะ

ในทางวัตถุ เราอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์จนมีคำกล่าวของพ่อขุนรามคำแหงใน
 หลักศิลาจารึกไว้ว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” คนไทยอยู่ในแหลมทองที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพืช
 พันธุ์ธัญญาหาร

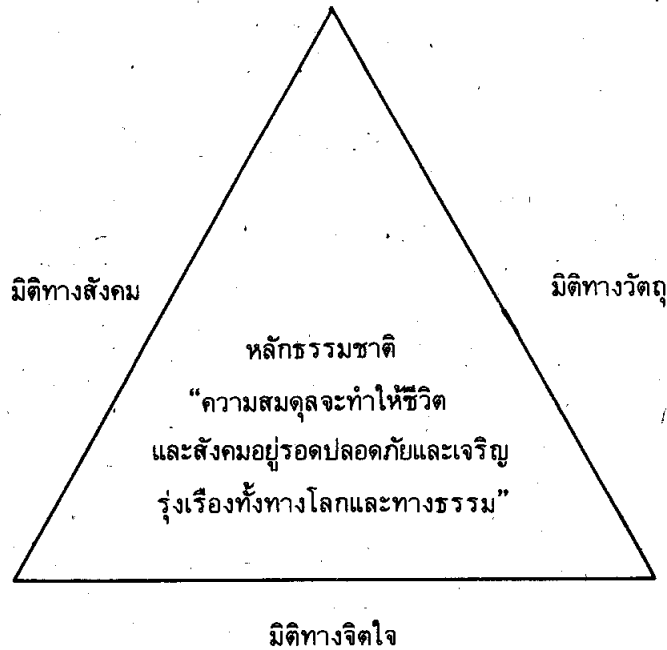
แต่ในปัจจุบัน ชีวิตและสังคมไทยกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงรอบด้าน ทั้งในทาง
 สังคม วัฒนธรรม การเมือง-การปกครอง เศรษฐกิจ-ประยุกต์วิทยา การศึกษา-สาธารณสุข
 และสิ่งแวดล้อม ดังนั้นชีวิตและสังคมไทยในปัจจุบันจึงตกอยู่ในสภาพของความขัดแย้ง ลัทธิ
 สัจนิยม อย่างมากมาย

ดังนั้น ถ้าหากเราไม่ปรารถนาที่จะอยู่ในความขัดแย้ง ลัทธิ สัจนิยม นี้ ให้ยืดเยื้ออีก
 ต่อไป เราชาวไทยก็ต้องมาช่วยกันคิดค้นเพื่อให้การเรียนรู้ภูมิธรรมชาติดีที่จะนำมาใช้ในการ
 ปรับชีวิตและสังคมไทยให้เข้าสู่ภาวะของความสมดุลย์และความเจริญรุ่งเรือง

ในทัศนคติขีตนี้ ผู้เขียนจะขอเสนอหลักธรรมชาติดีเพื่อเป็นพื้นฐานของการปรับปรุงแก้ไข
 และพัฒนาชีวิตและสังคมไทย พร้อมทั้งจะเสนอแนะวิธีการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่สอดคล้อง
 กับภูมิธรรมชาติดีนี้ เพื่อให้ชีวิตและสังคมของเราบรรลุเป้าหมายแห่งความสมดุลย์และความ
 เจริญรุ่งเรือง

2. หลักธรรมชาติดีเพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาชีวิตและสังคมไทย

มนุษย์เกิดมามีชีวิตอยู่ได้ในสังคม ย่อมต้องอาศัยองค์สาม หรือในที่นี้จะขอเรียกว่า
 “สามมิติแห่งชีวิต” กล่าวคือ มิติทางจิตใจ มิติทางวัตถุ และมิติทางสังคม

รูปที่ 1 แสดงหลักธรรมชาติในรูปของความสมดุลระหว่างมิติทางจิตใจ วัตถุ และสังคม

ความจริงสามมิติแห่งชีวิตนี้ วิเคราะห์มาจากสภาพธรรมชาติของมนุษย์นั่นเอง มนุษย์ประกอบด้วย **จิตใจ ร่างกาย (วัตถุ) และสภาพของการเป็นสัตว์สังคม**

มิติทางจิตใจ มาจาก จิตใจของมนุษย์

มิติทางวัตถุ มาจาก ร่างกายของมนุษย์

มิติทางสังคม มาจาก สภาพการเป็นสัตว์สังคมของมนุษย์

มิติทางจิตใจ หมายถึงจริยธรรม และความรู้สึกนึกคิด หรือสิ่งที่เป็นนามธรรมทั้งหมด

มิติทางวัตถุ หมายถึงวัตถุธรรมต่าง ๆ ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และชีวภาพ

มิติทางสังคม หมายถึงระบบทางสังคมต่าง ๆ เช่น ระบบการเมือง การปกครอง การศึกษา และวัฒนธรรม

ถ้าเราพิจารณาสามมิติแห่งชีวิตนี้อย่างประสานสัมพันธ์กัน ก็จะพบว่าจิตใจกับร่างกาย มีธรรมชาติสัมพันธ์กันโดยจิตใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว ชีวิตและสังคมเป็นของคู่กัน แยกออกจาก

กันไม่ได้ และทั้งชีวิตและสังคมจะอยู่รอดอย่างมีความสุขความเจริญได้ จำเป็นต้องอาศัยการพัฒนาสามมิติแห่งชีวิตและสังคมนี้อย่างมีความสมดุลย์ควบคู่ผสมผสานกัน โดยมีมิติทางจิตใจนำหน้าอยู่เสมอ

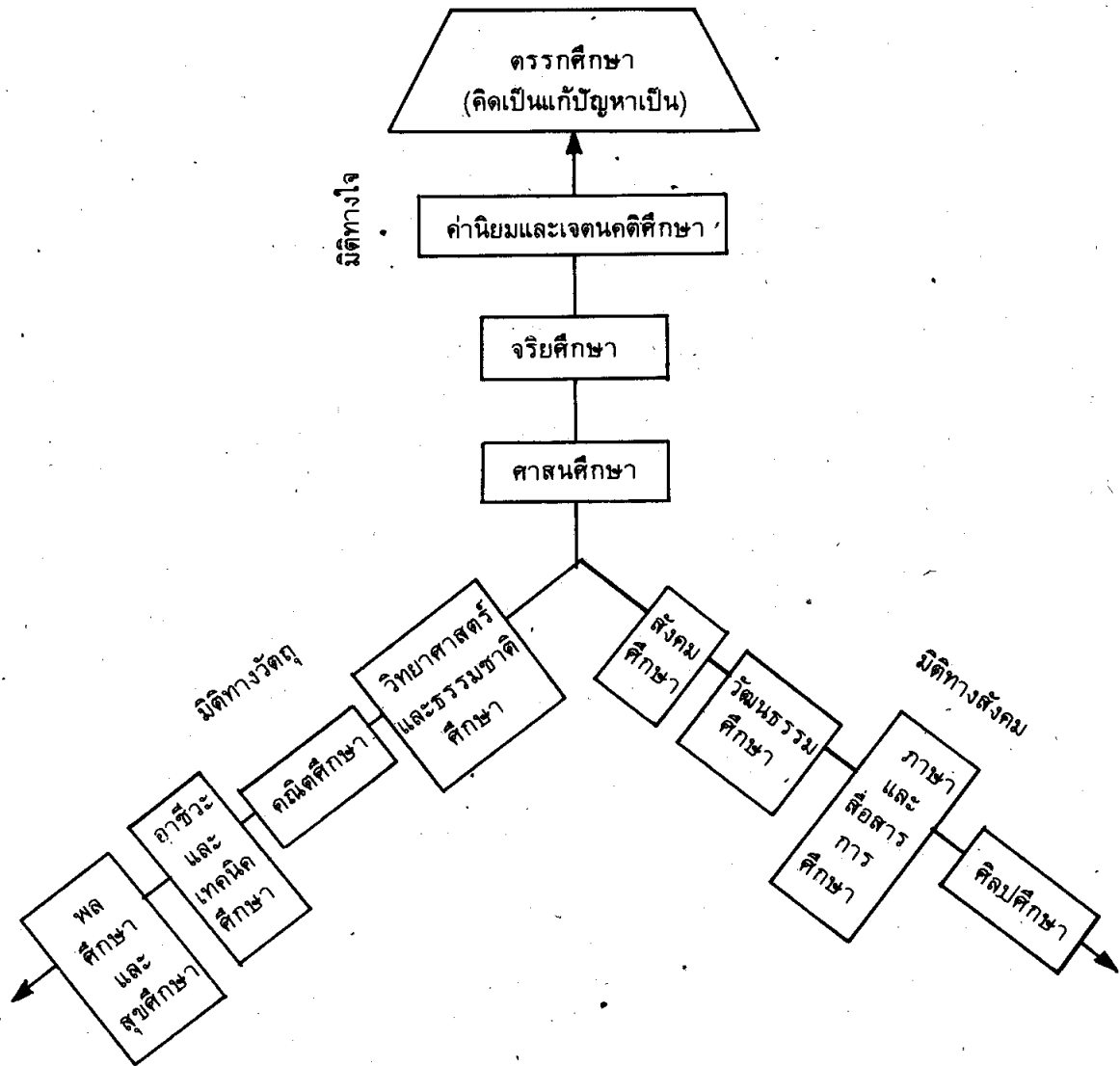
ดังนั้น หลักธรรมชาติที่ควรจะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาชีวิตและสังคมไทย ก็คือหลักความสมดุลย์แห่งธรรมชาติประยุกต์ใช้ในการพัฒนา ดังนี้

“ความสมดุลย์ในการพัฒนามิติทางจิตใจ มิติทางสังคม และมิติทางวัตถุ โดยมีมิติทางจิตใจนำหน้า จะทำให้ชีวิตและสังคมอยู่รอดปลอดภัย และมีความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางโลกและทางธรรม”

หลักแห่งความสมดุลย์แห่งธรรมชาตินี้ ก็คือหลักแห่งทางสายกลางนั่นเอง

3. การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาชีวิต สังคม และวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับหลักความสมดุลแห่งธรรมชาติ

ในเมื่อหลักความสมดุลย์แห่งธรรมชาติของชีวิตและสังคม ประกอบด้วยดุลยภาพสามมิติ กล่าวคือมิติทางจิตใจ มิติทางสังคม และมิติทางวัตถุ การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคมให้สอดคล้องกับหลักธรรมชาตินี้ จำเป็นต้องพัฒนาหลักสูตรให้มีดุลยภาพสามมิติ ดังปรากฏในรูปที่ 2

รูปที่ 2 โครงสร้างของหลักสูตรที่มีคุณลักษณะสามมิติ

จากรูปที่ 2 จะเห็นได้ว่าหลักสูตรมีคุณลักษณะสามมิติ

มิติทางจิต ประกอบด้วยการเรียนรู้การสอนวิชาศาสนศึกษาจริยศึกษา, ค่านิยมและเจตคติศึกษา และดรรชนีศึกษา (การเรียนรู้วิธีศึกษาเหตุผล การคิดเป็น และแก้ปัญหาเป็น)

มิติทางสังคม ประกอบด้วยการเรียนรู้การสอนวิชาสังคมศึกษา วัฒนธรรมศึกษา ภาษาและสื่อสารศึกษา และศิลปศึกษา

มิติทางวัตถุ ประกอบด้วยการเรียนการสอนวิชาวิทยาศาสตร์และธรรมชาติศึกษา (รวมเรื่องสิ่งแวดล้อม) คณิตศึกษา อาชีว และเทคนิคศึกษา พลศึกษาและสุขศึกษา

ในเชิงปฏิบัติการพัฒนาหลักสูตร อาจจะบูรณาการวิชาเหล่านี้เข้าด้วยกันเป็นหมวดวิชา หรือเป็นหน่วยการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับสภาพ ปัญหา และความต้องการของชีวิตและสังคม

การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคม เพื่อให้สอดคล้องกับหลักความสมดุลแห่งธรรมชาติ อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผล จำเป็นต้องพัฒนาระบบการศึกษาทั้งระบบ ให้มีความสอดคล้องกับหลักธรรมชาติ โดยเริ่มจากการพัฒนาปรัชญาการศึกษา การพัฒนาหลักสูตร การพัฒนาระบบวิธีเรียน วิธีสอน การพัฒนาการวัดผล การพัฒนาการแนะแนว การพัฒนาสื่อการเรียนการสอน ตลอดจนการพัฒนาระบบการบริหารการศึกษา ให้มีความผสมกลมกลืนเป็นเอกภาพเดียวกันอย่างมีดุลยภาพสามมิติ

4. การศึกษาเพื่อพัฒนางานสหกรณ์

การศึกษาที่สามารถพัฒนาชีวิตและสังคมให้เกิดดุลยภาพสามมิติได้เป็นอย่างดี ก็คือ การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนางานสหกรณ์

สหกรณ์ คืออะไร?

“สหกรณ์” ตามรากศัพท์ แปลว่า “การกระทำร่วมกัน” และถ้าหากเขียนว่า “สหกร” ก็จะแปลว่า “ความร่วมมือกัน” ซึ่งใกล้เคียงกับความหมายของคำว่า “การลงแขก” อันเป็นวัฒนธรรมทางเศรษฐกิจของไทยอย่างหนึ่ง แต่ในปัจจุบัน ระบบเศรษฐกิจแบบ “ชนสัมพันธ” ได้เข้ามามีอิทธิพลในสังคมไทยมากขึ้น จึงเป็นผลให้วัฒนธรรมการลงแขกในระบบเศรษฐกิจแบบ “จิตสัมพันธ” เริ่มลดน้อยถอยลงตามลำดับ ดังนั้น การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการสหกรณ์ จึงนับได้ว่า เป็นการเสริมสร้างวัฒนธรรมไทยเดิม ให้มีวิวัฒนาการอย่างสืบเนื่อง และเป็นการจรรโลงการอยู่ร่วมกัน “แบบร่วมมือกัน” มากกว่าที่จะมุ่งส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน “แบบแข่งขันกัน” อย่างในบางสังคม

ปัจจุบัน กระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายจัดการศึกษา เพื่อส่งเสริมงานสหกรณ์โดยได้จัดให้มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับเรื่องสหกรณ์ทั้งในโรงเรียนประถม มัธยม และการศึกษา นอกโรงเรียน อีกทั้งยังส่งเสริมให้มีการจัดตั้งร้านฝึกการสหกรณ์ หรือที่เรียกว่า “ร้านสหการ” เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนและครู ตลอดจนผู้ปกครอง ได้ฝึกหัดการดำเนินงานสหกรณ์

กิจกรรมสหกรณ์ จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อะไรได้บ้าง?

ประการแรก กิจกรรมสหกรณ์จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในทางเศรษฐกิจเกี่ยวกับการรวมกันซื้อ การรวมกันขาย และการรวมกันผลิต ตลอดจนเรียนรู้เกี่ยวกับการบริโภคอย่างประหยัดและอย่างฉลาด

ประการที่สอง กิจกรรมสหกรณ์จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในทางสังคมแบบประชาธิปไตย เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันในลักษณะของผู้นำและผู้ตาม การทำงานร่วมกัน การแก้ปัญหาาร่วมกัน การตัดสินใจร่วมกัน การวางแผนร่วมกัน การแบ่งงาน แบ่งหน้าที่กันทำตามความสามารถ การประสานงาน และการประเมินผลร่วมกัน ตามอุดมการณ์ประชาธิปไตย กล่าวคือ กิจกรรมสหกรณ์เป็นของประชาชน บริหารและดำเนินงานโดยประชาชน และเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนที่เป็นมวลสมาชิก

ประการที่สาม กิจกรรมสหกรณ์จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในทางวัฒนธรรมทางจิตใจเกี่ยวกับจริยธรรมของการอยู่ร่วมกันในระบบสหกรณ์ โดยในขั้นแรกการจะรวมกันเป็นสหกรณ์ได้บุคคลในชุมชนนั้น ๆ จะต้องมีความสามัคคี ซึ่งเป็นจริยธรรมของการอยู่ร่วมกันที่ก่อให้เกิดพลังทั้งในทางจิตใจทางสังคมและทางเศรษฐกิจ และเมื่อรวมพลังกันได้แล้ว สมาชิกของสหกรณ์จะต้องมี “ความซื่อสัตย์” ต่ออุดมการณ์ของการแก้ปัญหาาร่วมกันด้วยวิธีการสหกรณ์ มีความจงรักภักดีต่อสหกรณ์ และการที่สหกรณ์จะดำเนินต่อไปได้ด้วยดี กรรมการและสมาชิกจะต้องมีความซื่อสัตย์ต่อกันและกัน ไม่โกง ไม่กินนอกกินใน ไม่คอร์รัปชั่น นอกจากนี้ ผู้ที่ทำกิจกรรมสหกรณ์จะต้องเป็นผู้ที่มีความขยัน ความประหยัด มีความยุติธรรมและความอดทนต่อสิ่งยั่วเย้าจากพ่อค้าคนกลาง และมีความฉลาดรู้เท่าทันเหตุการณ์ในลักษณะของนักธุรกิจที่มีหูกว้าง ตากว้างอีกด้วย

การสหกรณ์ช่วยให้เกิดการพัฒนามีคุณภาพสามมิติอย่างไร?

การสหกรณ์ส่งเสริมให้ชีวิต และสังคมของผู้เรียนมีการพัฒนามีคุณภาพสามมิติ กล่าวคือ มิติทางจิตใจ ผู้เรียนจะต้องพัฒนาความสามัคคีมีความซื่อสัตย์ ขยันประหยัด และยุติธรรมซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาในมิติทางสังคม โดยมีการอยู่ร่วมกันแบบประชาธิปไตยอย่างมีประสิทธิภาพผลสุดท้ายก็จะนำไปสู่การพัฒนาในมิติทางวัตถุ ซึ่งก็คือ ความเจริญก้าวหน้าในกิจการทางเศรษฐกิจ เกี่ยวกับการรวมกันซื้อ รวมกันขาย และรวมกันผลิต

งานเกี่ยวกับการสหกรณ์มีอะไรบ้าง?

งานเกี่ยวกับการสหกรณ์แบ่งออกได้เป็น งานหลักสามมิติ ดังต่อไปนี้

มิติทางจิตใจ งานในมิตินี้ ได้แก่ งานการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการสหกรณ์ ตลอดจนการเสริมสร้างค่านิยมและเจตคติที่ดีต่อระบบการร่วมกันแก้ปัญหาของชุมชน

ด้วยวิธีการสหกรณ์ รวมถึงงานการพัฒนาอุตสาหกรรมสหกรณ์ และจริยธรรมการอยู่ร่วมกันแบบสหกรณ์ให้เกิดขึ้นในชุมชน

มิติทางสังคม งานในมิตินี้ ได้แก่ งานการจัดการประชุมแบบประชาธิปไตยอย่างมีประสิทธิภาพ งานการสร้างพลังกลุ่มด้วยวิธีการระดมการกลุ่ม งานการฝึกผู้นำ-ผู้ตามแบบประชาธิปไตย งานการกระทำงานในรูปของกรรมการ งานการแก้ปัญหาพร้อมกันด้วยวิธีการแห่งปัญญา และงานการหาสมาชิก

มิติทางเศรษฐกิจ (ทางวัตถุ) งานในมิตินี้ ได้แก่ งานการผลิตและขาย งานการซื้อและบริโภค งานการจัดการอยู่ในรูปของธุรกิจ งานการบัญชี งานการตลาด งานการวิจัยอุปสงค์และอุปทาน และงานการโฆษณาประชาสัมพันธ์

งานทั้งสามมิตินี้จะต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนฝึกหัดทำอย่างผสมผสานมีบูรณาการ โดยมีการเรียนการสอนทั้งในภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ สลับกันไปอย่างสลับเนื่อง

ทำอย่างไรจึงจะสามารถจัดการศึกษาเพื่อพัฒนางานสหกรณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ?

การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาการสหกรณ์อย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องดำเนินตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. โรงเรียนส่งเสริมให้ครู นักเรียน และผู้ปกครองร่วมกันศึกษาสภาพ ปัญหา และความต้องการ เกี่ยวกับกิจกรรมการซื้อ-การบริโภค และการผลิต-การขาย ของนักเรียน ครู ผู้ปกครอง และของคนในหมู่บ้านหรือชุมชน

2. ส่งเสริมให้มีการวิเคราะห์สภาพ ปัญหา และความต้องการ เพื่อให้ นักเรียน ครู และผู้ปกครอง ตระหนักในปัญหาทางเศรษฐกิจร่วมกัน

3. ส่งเสริมให้มีการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจร่วมกันด้วยวิธีการสหกรณ์ (ขั้นนี้เป็นโอกาสเหมาะสมที่จะส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ในเรื่องสหกรณ์)

4. ส่งเสริมหลักสูตรและการเรียนการสอนทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน เกี่ยวกับการแก้ปัญหาพร้อมกันด้วยวิธีสหกรณ์

5. ส่งเสริมให้โรงเรียนมีสภาพเป็นโรงเรียนชุมชน ที่เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาหมู่บ้านหรือชุมชน

• 6. จัดตั้งร้านสหกรณ์โรงเรียนชุมชน โดยมีนักเรียน ครู ผู้ปกครอง และประชาชนทั่วไปเป็นสมาชิก (สหกรณ์โรงเรียนชุมชน) ส่งเสริมให้นักเรียนเป็นผู้บริหารและดำเนินการสหกรณ์ร่วมกับครู และผู้ปกครอง พยายามใช้ร้านสหกรณ์โรงเรียนชุมชนเป็นห้องปฏิบัติการเพื่อการเรียนรู้งานสหกรณ์ของนักเรียน

7. ส่งเสริมให้นักเรียน ผู้ปกครอง และครู เป็นทั้งผู้ผลิต ผู้ขาย และผู้ซื้อ-ผู้บริโภค โดยมีสหกรณ์เป็นศูนย์รวมของกิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกชนิด

ในลักษณะนี้สหกรณ์โรงเรียนชุมชน จะเริ่มมีพลังซื้อ พลังขาย และพลังผลิตมากขึ้นตามลำดับ

8. ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายสหกรณ์โรงเรียนชุมชน เพื่อการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการซึ่งกันและกัน

9. ส่งเสริมการจัดตั้งชุมชนสหกรณ์โรงเรียนชุมชน เพื่อเพิ่มอำนาจในการซื้อการขายและการผลิต ในขั้นนี้ชุมนุมสหกรณ์โรงเรียนชุมชนจะทำหน้าที่ในการเป็นตัวแทนซื้อของที่ละมาก ๆ จากโรงงานโดยตรง ซึ่งจะทำให้ซื้อของได้ในราคาขายส่ง ซึ่งเป็นราคาที่ถูกลงกว่าท้องตลาดมากขึ้น ทำให้สามารถขายของให้สมาชิกได้ในราคาที่ต่ำกว่าท้องตลาด และในขณะเดียวกันชุมนุมก็จะทำหน้าที่เป็นตัวแทนขายสินค้าให้กับสหกรณ์ที่เป็นสมาชิก โดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง ทำให้ขายสินค้าของตนได้ในราคาที่สูงกว่าที่เคยต่างคนต่างขาย

ในโอกาสต่อไป เมื่อชุมนุมมีทุนสะสมมากขึ้น ชุมชนอาจจะเป็นผู้ผลิตสินค้าบางอย่างได้เอง เช่น ผลิตสมุด ดินสอ เป็นต้น ซึ่งจะทำให้สินค้าเหล่านี้มีราคาถูกลงไปอีก

10. ส่งเสริมให้มีการร่วมมือกันระหว่างสหกรณ์โรงเรียนชุมชน และสหกรณ์หมู่บ้าน (คือสหกรณ์ที่ชาวหมู่บ้านร่วมกันตั้งขึ้น ในหมู่บ้านของตนเอง บริหารโดยชาวหมู่บ้าน เพื่อประโยชน์ของชาวหมู่บ้าน)

ในปัจจุบันสหกรณ์หมู่บ้านกำลังพัฒนาอย่างรวดเร็วในอำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา โดยมีชมรมครูบัวใหญ่เป็นผู้ให้การส่งเสริมและสนับสนุน

5. บทสรุป

การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาชีวิตสังคมและวัฒนธรรม ในรูปของการส่งเสริมงานสหกรณ์อาชีพหลักกรรมชาติแห่งดุลยภาพสามมิติ เป็นแนวปรัชญาการพัฒนาและปรัชญาการศึกษา โดยเน้นการพัฒนาจิตทางจิตใจ มิติทางสังคมและมิติทางวัตถุ (เศรษฐกิจ) ให้มีดุลยภาพในลักษณะที่มีมิติทางจิตใจเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาชีวิตและสังคม

การสหกรณ์นับว่าเป็นกิจกรรมที่มีงานอยู่ในทั้งสามมิติ กล่าวคือ งานในมิติการพัฒนาทางจิตใจ งานในมิติการพัฒนาทางสังคม และงานในมิติการพัฒนาทางวัตถุหรือทางเศรษฐกิจ ดังนั้น สหกรณ์จึงเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับเป็นเป้าหมายหลักในการจัดการศึกษา เพื่อการพัฒนาชีวิตและสังคมให้มีความสมดุลย์ในสามมิติ

ขั้นตอนสำคัญในการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาการสหกรณ์ เริ่มต้นด้วยการที่ครู นักเรียน และผู้ปกครองร่วมมือกัน ศึกษาสภาพ ปัญหา และความต้องการทางเศรษฐกิจของตนเองและชุมชนจนสามารถเห็นปัญหาร่วมกัน และมีความต้องการร่วมกันในอันที่จะร่วมกันแก้ปัญหาด้วยวิธีการสหกรณ์จากนั้นจึงเริ่มดำเนินการเรียนการสอนกิจการสหกรณ์ทั้งในภาค ทฤษฎีและภาคปฏิบัติ โดยเน้นการพัฒนาโรงเรียนให้มีสภาพเป็นโรงเรียนชุมชน และจัดตั้ง สหกรณ์โรงเรียนชุมชน ซึ่งมีนักเรียน ผู้ปกครอง ครู และประชาชนทั่วไปเป็นสมาชิก

ยุทธศาสตร์สำคัญในการขยายงานสหกรณ์ ก็คือ การสร้างเครือข่ายของสหกรณ์ โรงเรียนชุมชน และการจัดตั้งชุมนุมสหกรณ์โรงเรียนชุมชน เพื่อเป็นตัวแทนที่มีอำนาจต่อรอง ในการซื้อเป็นจำนวนมาก ขายเป็นจำนวนมาก และผลิตเป็นจำนวนมาก

การพัฒนาสหกรณ์โรงเรียนชุมชนอาจจะเชื่อมโยงกับสหกรณ์หมู่บ้าน ซึ่งเป็นขบวนการพัฒนา ระบบสหกรณ์แบบธรรมชาติที่ทำให้การสหกรณ์เป็นของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง เป็นการพัฒนาจากรากแก้วของสหกรณ์แบบประชาธิปไตยที่กำลังเกิดขึ้นราวกับดอกเห็ด ในจังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดใกล้เคียง และมีแนวโน้มว่าจะแผ่ขยายไปทั่วภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และทุกภาคในประเทศในอนาคต

สหกรณ์โรงเรียนชุมชน ถ้าหากสามารถพัฒนาไปสู่การเชื่อมโยงกับสหกรณ์หมู่บ้าน ได้สำเร็จก็อาจจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายในพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงส่งเสริมให้ระบบเศรษฐกิจไทยพัฒนาไปสู่รูปแบบของการอยู่ร่วมกันแบบไทย ๆ ด้วยการ “ร่วมมือกัน” สร้างสรรค์ “หมู่บ้านสหกรณ์” ดังที่ได้ทรงส่งเสริม “โครงการหมู่บ้านสหกรณ์” สันกำแพง ที่จังหวัดเชียงใหม่

การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสหกรณ์นี้ มาเลเซียประเทศเพื่อนบ้านของเรา ก็กำลังส่งเสริมอยู่อย่างเอาจริงเอาจัง ส่วนประเทศในกลุ่มสแกนดิเนเวีย นั้น ได้จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสหกรณ์ เมื่อร้อยกว่าปีมาแล้ว ถ้าหากเรามองไปข้างหน้าด้วยสายตาวไกล อาจจะพบว่าการอยู่ร่วมกันในระบบสหกรณ์ที่มีดุลยภาพสามมิติ คือ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติและมีความสุข ความเจริญทั้งทางโลก และทางธรรมในสังคมมนุษย์